

Әпет Қ.А.*

тарих пәнінің мұғалімі, ҚР Білім және ғылым министрлігінің
«Білім беру ісінің құрметті қызметкері», «Үздік педагог-2015жыл» төсбелгілерінің иегері.
Кентау қаласының №3 «Білім-Инновация» ер-балалар лицей-интернаты. Кентау, Қазақстан

ТАРИХИ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУДА ЛАТЫН ӘЛІПБИЕНЕ КӨШУДІҢ РӨЛІ

Автор корреспондент: kura-72@mail.ru

Түйін: Тарихи, рухани жаңғыртпаларымызды тұтастай құрастырып, зерделеу арқылы біз ұлттық тарихымыздың күрмеуленген түйіндерін шеше алады екенбіз. Осы күрмеуленген түйінді мәселенің бірі ретінде латын әліпбиі арқылы ұлттық тіліміздің тарихи құндылығын анықтау болмақ. Бұл құндылықтарымыздың түйінін шешу мәселесі тарихи сананы жаңғыртуда, яғни білім беру саласында тарихи санаға көбірек көңіл бөлу мәселесінде жатқанын ашып көрсеткім келді. Тәуелсіздіктің алғашқы он жылы отандастарымыз үшін ізденіс пен ұмтылыс, сенім мен жарасым жылдары болды. Еліміздің тарихы дүниежүзілік тарихтың, соның ішінде Еуразиядағы түркі халықтары тарихының құрамдас бөлігі болып табылады. Осы Еуразия кеңістігіндегі халықтардың жылнамасына қарайтын болсақ, ұзақ уақыттық төл тарихыдағы негізгі жетістіктері бүгінгі күндегі мекен ететін аумағына тікелей қатыстылығын анықтаймыз.

Кілттік сөздер: Ұлттық код, реформа, тарихи сана, латын әліпбиі, ізденіс, халық

Отанымыздың орталықтандырылған кеңестік жүйеден тәуелсіздігін алып, өзіндік сара жолын қалыптастыра бастағанына міне ширек ғасырдан астам уақыт өтіпті. Осы уақытта елімізде саяси және әлеуметтік кеңістік қалыптасып үлгерді. Нарықтық қатынас орнығып, әлемдік қауымдастықпен жаңаша ықпалдасу үрдісі бел ала бастады. Қазақстан өзінің аумақтық тұтастығын нығайтып, халықтың жүрегіне сенімді көңіл-күй ұялатты. Демократия мен реформаны шыңдай түсетін жасампаз **тарихи сана** қалыптасты. Болашаққа сеніммен қарайтын қоғамдық ауызбірлік одан әрі күшейе түсуде.

Тәуелсіздіктің алғашқы он жылы отандастарымыз үшін ізденіс пен ұмтылыс, сенім мен жарасым жылдары болды. Алдағы өмір жолының одан да мазмұнды және үйлесімді болуы үшін әрбір азамат өз білімімен біліктілігін шыңдай түсуі қажет. Қазақстандықтардың бүгінгі күні жарқын болашаққа сенімі мол екенін еліміздің Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың сөзімен айтқанда: «Қазақтың сана сезімі, өткені, қазіргі және болашағы-тарихтың толқынында өзінің ұлттық «МЕН» дегізгерлік қасиетін түсінуге тұңғыш рет енді ғана мүмкіндік алып отыр» [1] Олай болса сол мүмкіндікті пайдалана отырып әр азаматтың білім жолында алға ұмтылуы, **Отанымыздың қыр-сырын жан-жақты терең білуі қасиетті борышы болып табылады.** Сондықтан әркім өзінің шыққан тегінің тарихи жолына ой жүгіртіп; «Кеше кім едік?, бүгін кіміз?, ертең кім боламыз?, менің қоғамда алар орным қандай?»-деген сұрақты қоя отырып «Ұлы дала» деген атқа ие болған Отанымыздың тарихын жаңаша зерделеудің маңызды екенін түсінуі қажет. Әбу Насыр әл-Фарабише айтқанда: «Тарихты білмей-өткенді, қазіргі жағдайды білу, келешекті болжау қиын».

Еліміздің тарихы дүниежүзілік тарихтың, соның ішінде Еуразиядағы түркі халықтары тарихының құрамдас бөлігі болып табылады. Осы Еуразия кеңістігіндегі халықтардың жылнамасына қарайтын болсақ, ұзақ уақыттық төл тарихыдағы негізгі жетістіктері бүгінгі күндегі мекен ететін аумағына тікелей қатыстылығын анықтаймыз. Мысалы ежелгі Рим, Грек, Парсы, Үнді империяларының орталықтары болған аймақтарын қоныс еткен қазіргі Италия, Грекия, Иран, Үндістан т.б. мемлекеттердің халқы өздерінің тарихи тамырының құндылығымен мақтана алады. Әрине бұл-тарихи сананы жаңғыртуға деген дұрыс ұстаным.

Ал ежелгі «Сақ», «Ғұн», «Түрік», «Қарахан», «Қыпшақ», «Алтын Орда», «Қазақ» деген алып империялық мемлекеттер ретінде әлем тарихында танылған елдердің бүгінгі қарашаңырағы, тікелей мирасқоры «Қазақстан Республикасы» деп аталатын біздің Отанымыз екенімен ешкім таласа алмайды. Ал әлем тарихындағы өзіндік тарихи түп негізі, империялар орталық ордасы болған қазіргі біздің Отанымыздың сол тарихи ерекшелігімізді екшейтін құндылығымыз не? Міне, осы сұрақтың көлемінде ойланатын болсақ, оған құнды тарихи жәдігерлеріміз арқылы жауап табатынымыз сөзсіз. Мысалы. Есік қорымынан табылған күміс тостағаншадағы жазудың, Талас, Орхон, Енесей өзендері бойынан табылған тақтатастардағы (балбалтас) жазулардың бүгінгі күндегі маңыздылығы шексіз құндылық. Себебі сол тарихи жазулар арқылы біз тарихи құндылықтарымыздың негіздерін тауып отырмыз. Бұл дәлелімді Елбасымыздың мына тамаша сөзімен ұштастырғым келеді: «Бұл тарихқа деген дұрыс ұстаным. Сол арқылы түп тамырымызды білуге, ұлттық тарихымызға терең үңіліп, оның күрмеулі түйінін шешуге мүмкіндік туады. Қазақстан тарихы жеке жұрнақтарымен емес, тұтастай қалпында қазіргі заманауи ғылым тұрғысынан қарағанда түсінікті болуға тиісті» [2]

Міне, Отан тарихымыз тұтастай қалпында түсінікті болуы үшін нақты дәйектер мен дәлелдеріміз де жүйелі болуы шарт. Сонда нақты дәлелдеріміз тарихи жәдігерлерде, дереккөздерде екені анық. Нәтижесінде ұлттық құндылықтарымыз тіліміз, дініміз, діліміздің түп негіздері шығатыны сөзсіз. Ал осы құндылықтарымыз бізге қалай жетті?- деген сұрағымызға жауапты «Ұлттық кодтан» табады екенбіз. **Ұлттық код**-дегеніміз таңбалар арқылы бізге жеткен тарихи жәдігерлеріміз бен рухани жаңғыртпаларымыз. Тарихи, рухани жаңғыртпаларымызды тұтастай құрастырып, зерделеу арқылы біз ұлттық тарихымыздың күрмеуленген түйіндерін шеше алады екенбіз. Осы күрмеуленген түйінді мәселенің бірі ретінде Елбасымыздың көрсеткен бағыттарының бірі-латын әліпбиі арқылы ұлттық тіліміздің тарихи құндылығын анықтау болмақ. **Бұл құндылықтарымыздың түйінін шешу мәселесі тарихи сананы жаңғыртуда, яғни білім беру саласында тарихи санаға көбірек көңіл бөлу мәселесінде жатқанын ашып көрсеткім келеді.** Осы тұста Елбасының тамаша сөзіне тағы да сілтеме бергім келеді: «Қоғамдық сана жаңғырудың негізгі қағидаларын қалыптастыруды ғана емес, сонымен бірге біздің заман сынағына лайықты төтеп беруімізге қажетті нақты жобаларды жүзеге асыруымызды да талап етеді. Осыған байланысты қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру жұмыстарын бастауымыз керек. Біз бұл мәселеге неғұрлым дәйектілік қажеттігін терең түсініп, байыппен қарап келеміз және оған кірісуге Тәуелсіздік алғаннан бері мұқият дайындалдық»[3]

Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігінде **білім берудің мақсатын, мазмұнымен технологияларын оның нәтижесін қарап бағалайды.** Олай болса, әр халықтың әлеуметтік- экономикалық, тарихи-мәдени ерекшеліктері диалектикалық бірлікте негізделіп, мектептегі білім мазмұнын жаңартудың басты көзі болып табылады. Сондықтан жеке тұлға «Мен»-ді қалыптастыруда мұғалімнің білім беру мазмұнын жаңартудағы мемлекеттік реформалардың алар орнының ерекшелігін атап айтқым келеді. Яғни, осы латын әліпбиіне көшуге байланысты реформаны іске асыруда тарих пәнінің мұғалімі ретінде менің де өз үлесімнің маңызды екенін ұғындым. **Тарихи сананы жаңғыртуда** латын әліпбиіне көшудің тиімділігі басты рөл екенін ашып көрсету үшін төмендегі мысалдарға жүгінуді дұрыс көрдім:

АҚШ, Канада, Ұлыбритания секілді мемлекеттерде білім берудің мақсатын, мазмұнын, технологиясын оның нәтижелерін қарап бағалайды. Сонымен қатар, бұл мемлекеттердегі **тарихи білім** стандарты және нормативті құжаттары негізінде басты үш ерекшеліктерді атап өтуге болады.

Біріншіден: стандарт бойынша алдымен оқушыларды тәрбиелеумен ой-өрісін дамыту міндеттері анықталады. Ал тарихи білім мазмұны мұғалімнің, мектептің және жергілікті әкімшіліктің құзырында шешіледі.

Екіншіден: стандарт оқытудың нәтижесіне бағытталған. Білім тексеру белгілі

ережеге бағындырылады, оқыту әдістері туралы тек жалпылама ұсыныстар беріледі.

Үшіншіден: оқытудың нәтижесі мен сапасын талап ете отырып, мұғалім мен оқушыға кеңінен еркіндік беріледі; мұғалім курстың мазмұнын, оқыту құралын таңдауға шығармашылықпен қарайды.**Мәселен:**

- а) жеке тұлғаның қалыптасу үрдісіндегі тарихи білім;
- ә) мемлекет мүддесі тарапынан берілетін тарихи білім;
- б) тарихи білімнің өзіндік құндылығы.)

Бүгінгі таңда білім беру аясында жаңа үрдістерге байланысты Қазақстанда нәтижеге бағдарланған(компетенттілік) орта білім беру моделін құруды жүзеге асыру талап етілуде. Яғни, бұл барлық білім, білік, дағды мен іс-әрекеттің жиынтығы кез-келген жағдайда оқушының білімін, дағды-біліктерін жүзеге асыра алуы және мәселелерді шешу үшін мұғалімнің өзінің іс-тәжірибесі болуы керек деп түйіндеймін. Міне, осы тұстағы мұғалімнің өзінің іс-тәжірибиесінің болуы-бұл латын әліпбиіне көшуде баланың қызығушылығы мен жауапкершілігін арттырудағы әдістерінің тиімділігінде деп көрсетемін. Мысалы:

1. «**Мен жасаймын**» деу арқылы өзінің көңілі ауған латын әліпбиін жетік меңгерген адамдарға ұқсауға тырысып, еліктеу, яғни өз ортасында жақсы қасиеттермен көрінуге тырысу, осылайша жіберген қателіктері мен жетістіктеріне талдау жасау.(Мысалы Олжас Сүлейменов)

2. «**Мен үшін керек**» деп талаптану арқылы өз іс-әрекетін бағалай білу, ізденсе, оқыса, өзі қойған мақсатына жете алатынына көзін жеткізу, өзіндік түйсігін ояту.

3. «**Мен істей аламын**» - деу арқылы өз іс-әрекетіне сенімділікпен қарау, қоғам талабына бағыну, керектігін сезіну, өзін және өзгені сыйлау қажеттігін ұғыну. Алға қойған мақсатқа жету үшін өзін төрелікке тәрбиелеу.

Мұндағы негізгі мәселе бір ғана нәтижеге жету емес, ол әрбір болашақ тұлғаның іскерлігімен мүмкіндігін дамытуға жағдай жасау арқылы латын әліпбиін тез меңгеретініне сенімдімін. Нәтижесінде латын әліпбиін меңгеру арқылы тарихи сананың жаңғыруына қол жеткіземіз. **Латын әліпбиіне көшудің тиімді тұстары:**

1. Латын әліпбиіне өту- Рухани Тәуелсіздікке жасалған болашағы зор жарқын қадам екенімен тиімді. (2017 жылдың 26 қазан күні Қазақстан Республикасының Президентінің №569 Жарлығымен «Латын графикасына негізделген қазақ тілі ӘЛПБИИ» бекітілді);
2. Латын әліпбиі-Мемлекеттің тұтастығының қайнарына айналуымен тиімді;
3. Латын әліпбиі-мемлекеттік тілді заңды түрде төрге шығуына жол ашатындығымен тиімді;
4. Рухани жаңғыруымыздың тұтастай темірқазығы болуымен тиімді ;
5. Тарихи ұлттық сананың бұғаудан босатқандығымен тиімді;
6. Біздің әлемдік кеңістікпен ықпалдасуымызға, рухани жаңғыруымызға қайта тыныс ашылатындығымен тиімді.

Әдебиеттер тізімі

1. Н.Ә. Назарбаев. Тарих толқынында. Алматы, 1999, 292-293 б. «Ақ орда» ресми сайты
2. Н.Ә. Назарбаев. Ұлы Даланың жеті қыры, Астана. 2018, 21.11. «Ақ орда» ресми сайты
3. Н.Ә. Назарбаев. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру, Астана, 2017, 12.04. «Ақ орда» ресми сайты

Аннотация: С помощью модернизации и изучения наших исторических и духовных революций мы можем рассмотреть актуальные вопросы нашей национальной истории. Одной из основных проблем такого рода является определение исторической ценности нашего национального языка с помощью латинского алфавита. Задачей решения ценности этих ценностей является возрождение исторического сознания, т.е. ориентация на историческое сознание в сфере образования. В первое десятилетие независимости у наших соотечественников годы поиска и устремления, веры и гармонии. История страны является неотъемлемой частью истории мировой истории, в том числе истории тюркских народов в

Евразии. Что касается истории народов Евразии, то мы обнаруживаем, что основные достижения длинной истории истории напрямую связаны с современной территорией.

Abstract: With the help of modernization and the study of our historical and spiritual revolutions, we can examine topical issues of our national history. One of the main problems of this kind is the determination of the historical value of our national language using the Latin alphabet. The task of solving the values of these values is the revival of historical consciousness, i.e. orientation to historical consciousness in the field of education. In the first decade of independence, our compatriots had years of search and striving, faith and harmony. The country's history is an integral part of the history of world history, including the history of the Turkic peoples in Eurasia. As for the history of the peoples of Eurasia, we find that the main achievements of the long history of history are directly connected with the modern territory